

Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfik

**Peqqinnissaqarfimmi naartusunik isumaginninnermut
ernisussanillu kiffartuussinermut iliuusissanut
pilersaarusiassatut siunnersuut**

Imarisai

Siulequt.....	1
Aallaqqaasiut	2
Tunuliaqutaasut.....	3
Ullutsinni ernisartut.....	4
Meeqqanut arnaasumullu isumannaatsuutitsinissami ineriartorneq.....	6
Qitiusumik ingerlatsilernerup ernisunut, ilaqutaasunut inunnullu allanut sunniutai ...	8
Ernisarfiit naartusunillu isumassuinerit.....	10
Erninermi upalungaarsimasussanut najoqqutassat	10
Naartusunik isumaginninnissamut najoqqutassat	11
Iliuusissatut pilersaarummi suliniuteqarfigisassat alloriarfissallu	12
Iliuusissatut pilersaarummi suliniutissanut takussutissiaq	14
Piviusunngortitsinissamut suliniutillu nassuiaaffiginissaannut suleriaasissaq	15
Iliuusissatut pilersaarummik malitseqartitsineq	26
Najoqqutat.....	27

Siulequt

Naalackersuisut naartunermut erninermullu atatillugu isumannaatsuutitsinissaq pingaartitarilluinnarpaat. 1970-ikkunniilli maani nunatsinni arnaasumut meeqqamullu isumannaatsuutitsinissami pitsaalluinnartumik ineriartortoqarsimanera misissuinermi paasinarsivoq. Ullumikkut arnaasut toqusarnerat takussaanngingajavippoq, toqungallutik inuusartut erninermilu ajoqusernerit ikilismapput ullullu arfineq-marluk siulliit iluanni toqusartut ikinnerulersimallutik. Taamatut pitsaasumik ineriartortoqarsimaneranut erseqqissumik akissuteqarnissaq ajornarpoq, kisianni pissutsit arlallit pitsaasumik sunniuteqarsimassasut nalilerneqarpoq. Matumani peqqissutsimut sullissisarnerit iserfigisinnaaneranni Peqqinnissaqarfimmilu pitsaassutsip ineriartorfiunerat marluutillugit atorneqarsimassasut naatsorsuutigisariaqarpoq. Tamatumalu saniatigut erninermut atatillugu najoqqutassat eqqunneqarnerat kinguneratigullu qitiusumik ingerlatsinerit ilaapput. Tassungalu naartusunut taakkualu ilaqutaannut tunngaviulluinnartumik inuuniarnikkut atugassarititat ineriartorfiunerat ilaapput, taakkunungalu ineqarnermi atugassarititat, nerisaqarnerit inuuniarnermilu atugassarititaasut ilaapput (Olesen, et al. 2023). Erninermut atatillugu najoqqutassat taakkunungalu qitiusumik ingerlatsinerit ilaasut eqqunneqartut arnaasup meeqqallu isumannaatsuunissaannut toqqaannartumik pitsanngorsaataasimanersut inernileruminaappoq (Olesen, et al. 2023). Kisianni najoqqutassanik tamakkuninnga tuaviuussissanngitsugut napparsimasullu isumannaatsuunissaat akiliutigissanngikkipput Naalackersuisut paasilluarsinnaavaat.

Ernisarfiit amerlassusiinik ikilisaanissaq pillugu Naalackersuisut pilersaaruteqanngillat. Taamaattorli peqqinnissaqarfiup qitiusumik immikkoortuini sulisussarsiortarnermik unammilligassaqarnerup kingunerisaanik erninermut upalungaarsimasussanik attassiniarneq ajornarneruleralluttuinnarpoq. Taamaattumik Dronning Ingridip Napparsimavissuani sulisut amerlineqassapput aamma sulisoqarniarneq nukittorsarneqassaaq. Peqqinnissaqarfiup qitiusumik immikkoortuini naartusunik isumaginninneq pitsanngorsaavigineqassaaq. Peqqinnissaqarfiup qitiusumik immikkoortuini sulisut amerlineqarnissaat, aamma piffissami ungasinnerusumi ilaqutariinnut erninermut atatillugu angalasunut ingiallorteqarnissamut periarfissat pitsaanerussapput. Ukiuni tulliuttuni naartusunik isumaginninnerup ernisunillu kiffartuussinerup ineriartortinnissaannut pitsanngorsarnissaannullu tunngatillugu suliniutit taakku piffissamut ungasinnerusumut periusissiamut ilaapput.

Iliusissatut pilersaarummi uani ukiuni tulliuttuni naartusunik isumaginnittarnerup erninermilu sullissisarnerit nukittorsarnissaannut suliniuteqarfigisassat pingaarnertit arlallit suliniutissallu tigussaasut takutinneqarput.

Aallaqqaasiut

Inatsisartut 2023-mi upernaakkut ataatsimiinneranni Naalakkersuisut soqutigisallit attuumassutillit suleqatigalugit erniartortunut taakkualu ilaquataannut aaqqiissutissanut iliuusissatut pilersaarummik suliaqassasut akuersissutigineqarpoq, takuuk Inatsisartut aalajangiiffigisassaattut siunnersuut - UPA2023/66 aamma UPA2023/66-imut Isumaliutissiissut Ilaqutariinnermut Peqqissutsimullu Ataatsimiititaliamit tunniunneqartoq¹².

2023-mi ukiakkut ataatsimiinnermi Naalakkersuisut Inatsisartuni partiit amerlanerussuteqartut peqatigalugit peqqissutsimut tunngatillugu isumaqatigiissusiorsimapput. Isumaqatigiissummi ukiuni tulliuuttuni peqqinnissaqarfimmut suliaasaqarfimmi sulinissamut politikikkut ersarissumik sammiviliinissap qulakkeernissaa siunertaasimavoq, taamaaliornikkut isumaqatigiissummi suliniutissat Peqqinnissaqarfiup pisinnaasaanut nukissaanullu naapertuuttumik sukkassusilerlugit piviusunngortinniarneqarsinnaassammata.

Ernisarnermut suliaasaqarfik Peqqissutsimut tunngatillugu isumaqatigiissummi pingaarnersiorneqarpoq. Tassungalu atatillugu tamanna suliaasaqarfiuvoq amerlasuunik periarfissalik, matumanilu peqqissuulluni naartusarnerit, erninermi atugassarititat toqqissisimanartut qulakkeertarnissaat kiisalu meeqqap inuunerani ukiuni siullerni ilaqutariit pitsaasumik malitseqartitsivigisarnissaat pineqarput. Peqqinnissaqarfimmi naartusunik isumaginnittarnerup ernisussanillu kiffartuussinermi ilaqutariit tamakkerlugit qitiutinnerisigut ukiuni tulliuuttuni pitsannorsaaavigineqarnissaat Naalakkersuisut anguniagarivaat.

Iliuusissatut pilersaarut manna UPA2023-mi Inatsisartut aalajangiinerannik tunngaveqarpoq, tassanilu Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuup isumaliutissiissutaa, Peqqinnissamut tunngatillugu isumaqatigiissut 2023-meersoq aamma *Ernisussanik kiffartuussinermi periarfissat aamma killilersuutit ineriartortitsinikkut isiginninneq*, tunngavineqarput³⁴(Olesen, et al. 2023).

Iliuusissatut pilersaarut aallarniutigalugu erninermut suliaasaqarfiup aamma ernisartut amerlassusaanni oqaluttuarisaanikkut ineriartortoqarneranut nassuiaammik imaqarpoq. Tamatuma saniatigut arnaasumut meeqqamullu isumannaatsuutitsinissap ineriartorfiuneranut ineriartornermut kiisalu ernisunut, ilaqutariinnut najukkaniittunullu qitiusumik ingerlatsinerup sunniutaannut ilitersuisoqartussaavoq. Tamatuma kingorna massakkut erninermut sullissisarnernut naartusunillu isumassuisarnernut tunngavissat nassuiarneqarput. Naggasiutigalugu ukiuni tulliuuttuni naartusunik isumaginnittarnerup

¹ Inatsisartut aalajangiiffigisassaattut siunnersuut UPA2023/66.

² UPA2023/66 pillugu isumaliutissiissut Ilaqutariinnermut Peqqissutsimullu Ataatsimiititaliamit tunniunneqartoq

³ Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuup isumaliutissiissutaa, Peqqinnissaqarfipput - ataatsimoorluta akisussaaffipput, 2023.

⁴ Peqqinnissaq pillugu Isumaqatigiissut - Peqqissutsimut suliaasaqarfiup nukittorsarnissaanut sulissuteqarnermi politikikkut tunngaviusumik isumaqatigiissut, Naalakkersuisut, 2023.

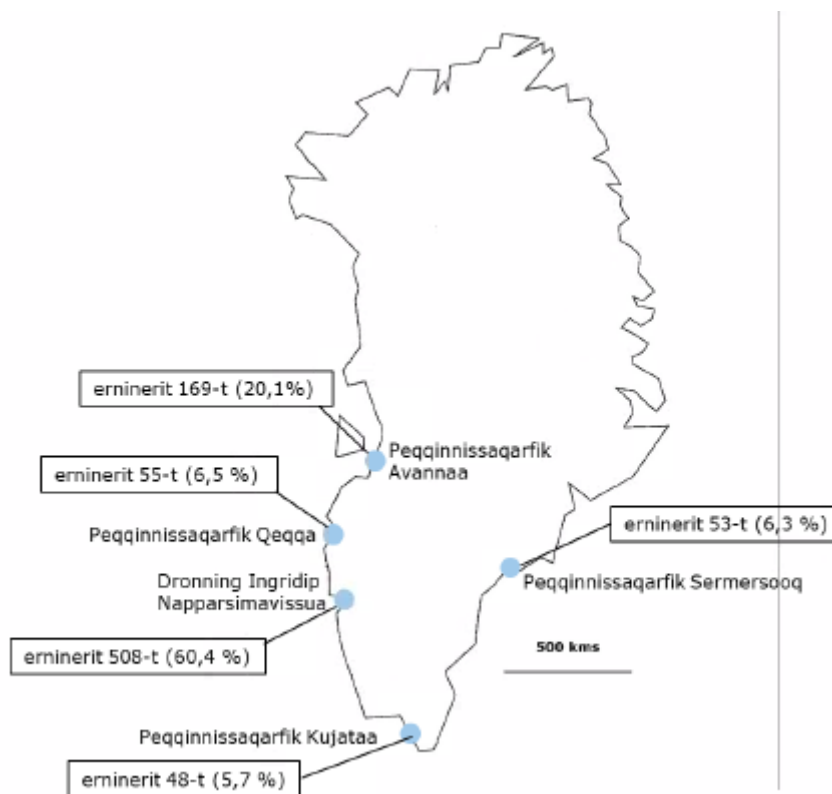
ernisussanillu kiffartuussinerup nukittorsaaffiginissaannut suliniuteqarfigisassat pingaernerit suliniutissallu aalajangersimasut arlallit ilisartinneqarput.

Tunuliaqutaasut

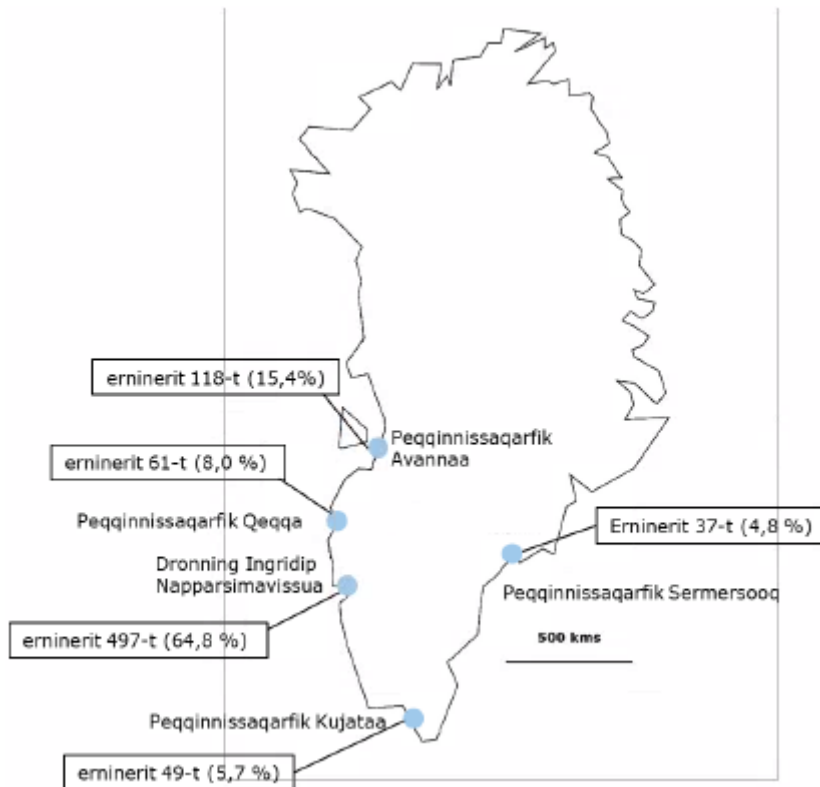
Ukiut 20-t kingulliit ingerlaneranni ukiut tamaasa meeqqat toqunganatik inunngortartut 750-it aamma 950-it akornanniissimapput. Ernisarnermut suliasaqarfiup piffissami 1996 -2000-mut qitiusumiit ingerlanneqalernissaa aallartinneqarmat ilaatigut juumuut akuerisaasut amigaataasimanerat, erninermi arnat nuuttarnerannut aningaasartuutit amerliartortut aamma meeqqat toqungallutik inuusartut amerlasoorpassuit ikilisarnissaannut kissaateqarnerit pissutaasimapput, (Bjerregaard, Misfeldt, Kern, & Nielsen, 1994; Montgomery-Andersen, Douglas, & Borup, 2013). 2002-mi ernisussanik kiffartuussinerup qitiusumiit ingerlanneqarnera ernisarnermut suliasaqarfimmi nuna tamakkerlugu erninermut atatillugu najoqqutassat aqcutigalugit aallartinneqarpoq (Persson og Kern 2004). Najoqqutassani ernisarfirmut pineqartumut piumasarineqartut takuneqarsinnaasimapput, taakkununngalu assersuutigalugu tassangaannartumik pilattaalluni erninissap pisariaqartinneqarnerani pinasuartumik ikiuinissamut sulisut erninermut ilisimasallit najuuttarnissaat ilaavoq. Erninerit pisariusut naatsorsuutigisat Dronning Ingridip Napparsimavissuani Nuummiittumi pisassasut najoqqutassani takuneqarsinnaasimavoq. Taamaalilluni najoqqutassiaqalernerup kingunerisaanik juuumumik nakorsamilluunniit pilaasussamik najuuttoqartinnagu kiisalu sulisunik pilaanermut ikiuussinnaasunik aamma bionalytikerimik najuuttoqartinnagu illoqarfinni napparsimaveqanngitsuni/peqqissaaveqanngitsuni ernisarnissaq periarfissaajunnaarpoq naartusullu napparsimavimmi erninissamut neqeroorfigineqarsinnaajunnaarput (Bjerregaard et al. 2008). 1971-p kingorna nunaqarfinni ernisarnissaq periarfissaasimangilaq (Montgomery-Andersen 2013). Taamaattumik arnat naartusut ernisarfeqanngitsumi najugallit erninissartik sioqqullugu sapaatit akunnerinik arlalinnik sioqqutsillutik napparsimavimmut imaluunniit peqqissaavimmut ernisarfilimmut erniartorlutik najukkaminnik qimatsisariaqartarput. 2020-mi tamanna 52,1 %-iusimavoq, 2021-milu tamanna 54,6 %-iusimavoq, tassalu nammineq illoqarfigisami ernisimapput - taamaammallu erniartorlutik aallartariaqarsimangillat (Nakorsaaneqarfik, 2023).

Ullutsinni ernisartut

2020-mi 2021-milu meeqqat 841-t meeqqallu 766-it inunngorsimapput, tassanilu arnaasoq Kalaallit Nunaanni najugaqarsimavoq imaluunniit arnaasoq Danmarkimi inuit allattorsimaffianni allatsissimagaluarluni Kalaallit Nunaanni ernisimalluni. Ukiuni taakkunani inoorlaat 2/3-ii Dronning Ingridip Napparsimavissuani Nuummiittumi inunngorsimapput. Tamatuma saniatigut Ilulissat napparsimaviani meeqqat ikigisassaanngitsut inunngorsimapput, taakkunannga inoorlaat tamarmik 1/5-ii 2020-mi inunngorsimallutik 2021-milu 1/6-t missaanniissimallutik (Nunatsinni Nakorsaaneqarfik, 2023). 2020-mi 2021-milu ernisarfinni ataasiakkaani inunngortartut amerlassusaat takussutissiaq 1 aamma 2-mi takutinneqarput.

Takussutissiaq 1: 2020-mi erninerit amerlassusaat peqqinnissaqarfiup qitiusumik immikkoortuinut agguataarlugit. Ernisarfik pineqartoq tungujortumik ilisarnaateqarpoq. MALUGIUK. Tamatuma saniatigut Qeqertarsuup immikkoortuani pingasunik ernisoqarsimavoq (0,4%) Danmarkimilu tallimanik (0,6%) ernisoqarsimalluni (Nakorsaaneqarfik, 2023).

Takussutissiaq 2: 2021-mi erninerit tamarmik ernisarfinnut agguataarlugit. Malugiuk. Tamatuma saniatigut Qeqertarsuup immikkoortuani marlunnik ernisoqarsimavoq (0,3%) Danmarkimilu marlunnik (0,3%) ernisoqarsimalluni (Nakorsaaneqarfik, 2023).

DIH-mi ernisut affaasa missaat Nuumminngaanneernatik illoqarfinniit/nunaqarfinniit allaniit erniartorsimapput, taamaalillutillu DIH-mut angalallutik erniartorsimallutik. 2020-mi arnat 11-t illoqarfimmi nunaqarfimmiluunniit ernisarfitut akuerineqarsimanngitsumi ernisimapput. Aasianni marluk ernisimapput, Maniitsumi arfinillit ernisimapput, ataaseq Uummannani, ataaseq Savissivimmi Kuummiinilu marlulissanik ernisoqarsimalluni. 2021-mi illoqarfimmi nunaqarfimmiluunniit ernisarfitut akuerineqanngitsuni arfinillit ernisimapput, taakkunannga Aasianni marluk ernisimapput, ataaseq Upernavimmi, ataaseq Maniitsumi, ataaseq Paamiuni ataaserlu Ittoqqoortoormiini (Nunatsinni Nakorsaaneqarfik, 2023). Ataasituanguaq nammineerluni Uummannami ernerusuttoq eqqaassanngikkaanni ernisarfitut akuerisaanngitsuni erninerit tamarmik siusinaartumik erninissat pilersaarutaasullu Nuummi Ilulissaniluunniit pisimapput.

2020 aamma 2021-mi meeqqat 82-t 70-illu pilattaanikkut inunngorsimapput, tamannalu inunngortut tamarmiusut 1/10-it missaraa. Ukiuni marlunni tamani toqungallutik inunngortunit taamaallaat ataaseq tassanngaannartumik pilaanikkut inunngorsimavoq. DIH-mi pilaalluni inunngortut amerlanerpaajusimapput. Tamanna pilaalluni inunngortarnerit pilersaarutaasut tamarmik DIH-mi ingerlanneqartarnerannik aamma erninermut ulorianartorsiortut DIH-mut innersuunneqartarnerannik nassuiarneqarsinnaavoq, tassami matumani tassanngaannartumik pilattaanissaq pisariaqarnerulersinnaammat.

Meeqqanut arnaasumullu isumannaatsuutitsinissami ineriartorneq

Ernisarnerit qitiusumiit ingerlanneqalernerat toqungallutik inunngortartut aamma/imaluunniit erninerit inoorlaamut ajoqutinik kinguneqartartut amerlassusaannut sunniuteqarsimanersut paasissutissat pigineqartut aallaavigalugit uppersassallugit ajornakusoorpoq. Piffissarli ungasinnerusiq isigissagaanni appariartortoqarnera ersarissumik takuneqarsinnaavoq. Naalungiarsuit toqusarnerat inunngorlaallu ajoquteqarnerat piffissamut ungasinnerusumut isigisariaqarput, tamakkumi peqqinnissaqarfimmi sullisarnernut Peqqinnissaqarfiullu pitsaassusaani pissarsisinnaanermut periarfissaqarnerisa saniatigut naartusut taakkualu ilaqutaannut inuuniarnikkut atugassarititaasut tunngaviulluinnartut ilaasussaammata. Ineqarnermi atukkat, nerisaqarnek, inuuniarnikkut aningaasaqarnermut tunngasut, nappaatinik tuniluussinnaasunik peqartoqarnera allallu isiginninniarnermut ilanngutissallugit pingaaruteqarpoq.

Oqariaaseq toqungallutik inunngortartut naalungiarsuulluni toqusarnermut paarlaallugu iliuusissatut pilersaarummi uani atornekqarpoq, tassami toqungallutik inunngortartut annerusumik peqqinnissaqarfiup naartusut erninissat sioqqullugu kingornalu misissortarnissaannut atuuffeqarnera nalilerneqarmat, taamaalillunilu erninerup pitsaanerpaamik ingerlanissaanik peqqinnissaqarfik isumaginnittuususaalluni.

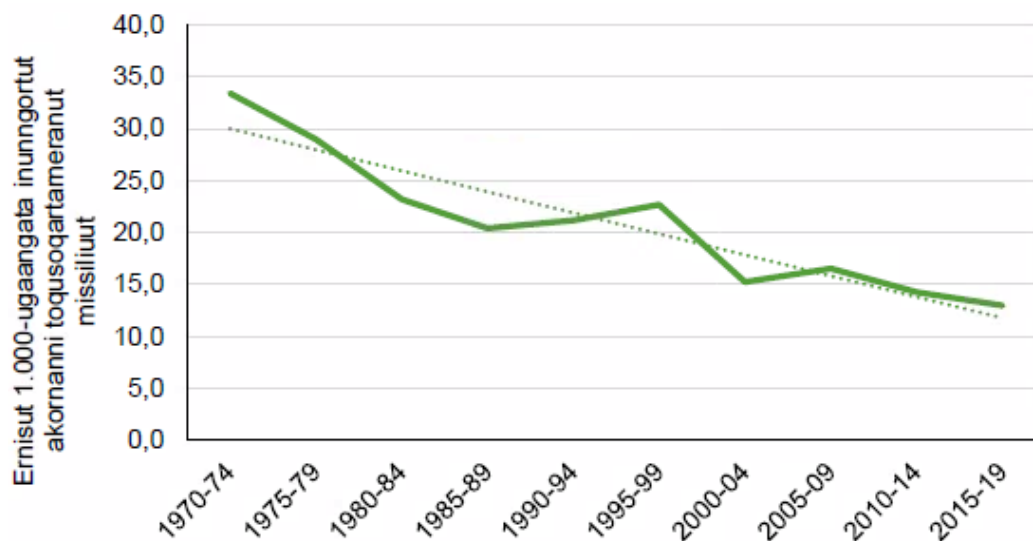
Tamatuma kingorna kisitsisit taakku inunngortut tamarmik ilaattut, tassa uumallutik inunngortut toqungallutillu inunngortut ilanngullugit, naatsorsuiffigineqartarput, inunngortullu 1.000-ikkaarlugit nalunaarusiorfigineqartarlutik. Inoorlaat ulloq unnuarlu siulliup iluani toqusut ilanngunnerisigut toqusoortut inunngornerup nalaani amigaateqarnerit pissutaallutik pisinnaasut aamma ilanngunneqarput, soorlu juumuutut ilisimasalimmiit nakorsatullu ilisimasalimmiit tapersersuisinnaasumiit killeqartumik pissarsisinnaannginneq pissutaalluni. Assinganik amigartumik inunngortitsisarnerit innarluuteqalernissamut pissutaasinnaapput, tamannalu erninermut atatillugu toqusoqartarnerani paasineqarsinnaavoq.

<p>Inunngortut akomanni toqusoqartarnera = <u>Toqungallutik inunngortut amerlassusiat+inunngoreernerup kingorna sap.ak. ataatsip ingerlanerani toqusut</u> Uumallutik+toqungallutik inunngortut amerlassusiat</p>

1985-imiit 2012-imut Kalaallit Nunaanni naalungiarsuit toqusarnerat erninermullu atatillugu toqusarnerit pillugit ilisimatuussutsikkut allaatigisat nalunaarusiallu arlallit saqqummersinneqarsimapput (Bjerregaard, 1985, 1986; Bjerregaard, Kristensen, Olesen, & Secher, 2012; Bjerregaard & Misfeldt, 1992; Bjerregaard et al., 1994; Bjerregaard & Olesen, 2010; Friborg, Koch, Stenz, Wohlfahrt, & Melbye,

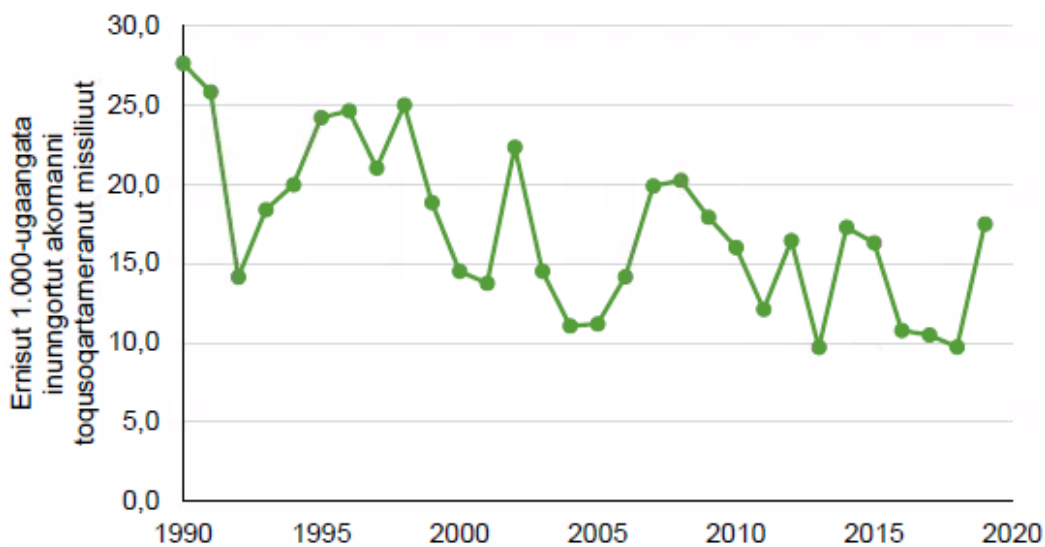
2004; Aaen-Larsen & Bjerregaard, 2003). Misissuinerni taakkunani inerniliunneqartoq tassaavoq Kalaallit Nunaanni naalungiarsuit toqusarnerat nunanut toqusukinnerpaasartunut immaqalu ikiliartortunut assersuullugu amerlanerungaatsiarsimanissaat, tassalu nunap immikkoortuini annertuunik assigiinngitsoqarpoq aammalu Kalaallit Nunaata Danmarkillu akornanni assigiinngitsoqarsimalluni, tamakkulu ukiuni 30-ni ineriartornermut naapertuupput (inuuniarnikkut atugassarititani peqqinnissaqarfimmilu).

Tullinguuttuni ukiuni kingullerni 50-ini erninermut atatillugu toqusartunut missingiineq takuneqarsinnaavoq (takussutissiaq 3) kiisalu erninermut atatillugu toqusarnerit missingikkat 1990-imiit ukiunut ataasiakkaanut agguataarlugit missingiinerit (takussutissiaq 4). Ukiunut 1983-86-imut aamma 2010-17-imut toqungallutik inunngortunut kisitsisit amigaataapput, nalorninarporlu ukiunut allanut tunngatillugu toqungallutik inunngortartunut nalunaarsuisarneq tatiginartuunersoq. Nalunaarsueriaatsit assigiinngitsut pissutigalugit kisitsisit nunanut assigiinngitsunut assersuutissallugit ajornakusoorpoq.

Takussutissiaq 3: Kalaallit Nunaanni erninermut atatillugu toqusartunut missingiineq 1970-2019. Paasisaqarfii: Nunatsinni Nakorsaaneqarfik, Naatsorsueqqissaartarfik, Toqunermut pissutaasartunut nalunaarsuiffik Kalaallit Nunaannut atuuttoq. Paasissutissat amigaataanerit pissutaalluni 1983-86-imut toqungallutik inunngortut amerlassusaat ukiumut arfineq-pingasusussatut aamma 2010-17-imut ukiumut tallimaasussatut mianersuullugit missingerneqarput, taakkulu piffissap qaangiunneratigut ukiumut ataatsimut ukiunullu marlunnut agguaqatigiissilluarlugu naapertuupput.

Ukiumiit ukiumut allanngorarnerujussuaqarpoq, kisiannili takussutissiaq 3-mi ukiunut tallimanut inunngortartuni 1970-imiit 2019-imut erninermut atatillugu toqusartuni akunnaatsumik appariartortoqartoq takuneqarsinnaavoq. 2002-mi erninermut atatillugu toqusartunut najoqqutassat kukkunersiukkat eqqunneranni erninermut atatillugu toqusartuni immikkut ikiliartortoqarsimassanersoq takussutissiaq 3 imaluunniit takussutissiaq 4 aallaavigalugit oqaatigissallugu ajornakusoorpoq, tassami takussutissiani takuneqarsinnaavoq ukiumiit ukiumut piffissap ingerlanerani annertuumik allanngorartoqarneratigut akunnaatsumik appariartortoqarsimasoq.

Takussutissiaq 4: Ukiuni ataasiakkaani erninermut atatillugu toqusartunut missingiineq 1990-2019.

Pingaarnertigut isigissagaanni erninermut atatillugu toqusarnerit ikiliartornerat ornillugu ineriartorneq 1970-ikkunni aamma 1980-ikkunni aallartereersimasoq kisitsisini takuneqarsinnaavoq. Paasissutissat pigineqareersut tunngavigalugit erninermi ajoqusernemi ineriartorneq pillugu oqaaseqarnissaq periarfissaanngimmat, erninermullu atatillugu toqusarnerni ineriartorneq nalorninartoqarmat, kisitsisit pigineqareersut qitiusumik ingerlatsilernerup peqqinnissakkut toqqaannartumik sunniutaasa paasinissaanni atussallugit periarfissaanngilaq.

Qitiusumik ingerlatsilernerup ernisunut, ilaqutaasunut inunnullu allanut sunniutai

Misissuinerit arlallit qitiusumik ingerlatsilernerup sunniutaannut allanut paasisaqarfiusinnaasut pigineqarput, sutigullu ernisunut, ilaqutaasunut inunnullu allanut sunniuteqarsimanersoq ilaalluni. Innutaasut ernisarnernut isiginnittarnerat oqaluttuarisaanikkut allanngorsimasoq misissuinermi paasinarsivoq. 1950-ikkunni erninerit najukkani isumagineqartartussatut isigineqarsimapput, tamannali 2001-ip tungaanut allanngorsimavoq, tassani erninerit imminermut tunngasutut isigineqalersimammata, politikikkullu soqutigineqarluni sammeneqalermata (Montgomery-Andersen et al., 2013). 1993-imi 2005-imilu Innuttaasunik Misissuinermi apequtigineqartut tunngavigalugit, tassani peqataasut sumi erninerit nalinginnaasut ingerlakkusunnerlugit aperineqarput, tassani Bjerregaard aamma Olesen isumaqarsimapput innuttaasut piumasaat qitiusumik ingerlatsilernerup ilutigalugu allanngoriartulersimasut. 1993-1994-imi innuttaasut 74,2 %-ii najukkami napparsimavissuarmi erninerit nalinginnaasut ingerlanneqartassasut piumanerugaat takuneqarsinnaavoq, tamannalu 2005-2008-mi 85,3 %-inut qaffariarsimavoq (Bjerregaard & Olesen, 2010).

Erninermut atatillugu arnat naartusut angerlarsimaffianniit attaveqarfigisartagaanniillu avissaartillugit nuuttarnerat sunniutinik pilersitsisarsimasoq atuakkiarineqartuni atuarneqarsinnaavoq. Arnat najugartik qimallugu erniartornerminnut atatillugu kiserliortarnertik, ersinermik kamaqarnertillu pillugit oqaluttuartsimasut misissuinermi paasinarsivoq, amerlasoorpassuilli meeraq suli inunngunngitsoq illersorsinnaaniarlugu pisoq akuerisimagaat paasinarsivoq (Montgomery-Andersen, Willen, & Borup, 2010). Juumuut isiginninnerat aallaavigalugu qitiusumik ingerlatsilerneq naartusumut pineqartumuinnaq sunniuteqartarsimangitsoq, kisiannili aamma ilaqutariinnut naartusortalinnut tamanut inuuniarnikkut sunniuteqartartoq takuneqarsinnaavoq. Arnaq naartusooq erninermut atatillugu ilaqtaminiit sapaatip akunnerini arlalinni nuutsitaappat ilaqutaasut sinneruttut maqaasinermik allatullu suliassanik meeqqamut ataataasunullu oqimaatsorsioirtitsisunik peqalersinnaapput. Tamanna assersuutigalugu aningaasaqarnikkut oqimaatsorsioirtitsilersinnaavoq, matumani ataataasoq assersuutigalugu angerlarsimaffimmi meeqqanik paarsaqarnissani pissutigalugu aalisariarsinnaanani (Jordemoderforeningen, 2007).

Tamakku misissuinerne Canadami nunap inoqqaavinut tunngasuni nassaareqqinneqarsinnaapput, misissuinerne taakkunani arnat erninermut atatillugu najukkatik qimallugit allamut nuutsitaasut kiserliornermik, maqaasinermik, ersinermik, susussaaleqinermik annilaanganermillu misigisaqartartut paasinarsisimavoq (O'Driscoll et al., 2011; Silver et al., 2022). Taamatutaaq arnanut erniartortunut amigartumik tapersersuisarnerit erninerne kingunerluutinik misigisaqartitsisarsimasut misissuinerne paasinarsivoq kiisalu arnat najukkaminniit aallartitaanissartik pinngitsoorniarlugu naartunertik isertuuttarsimagaat paasinarsilluni. Arnat namminneq timiminnut amigartumik oqartussaaqataasinnaanerminnut aalajangeeqataasinnaanerminnullu allatullu ilaqtaminnut allatut sunniutinik aamma misigisaqartarput, soorlu meeqqanut angerlarsimaffimmi qimanneqartunut tunngatillugu aningaasaqarnikkut, misigissutsikkut pissusilersortarnikkullu sunniutaasinnaasut ilanngullugit (Chamberlain & Barclay, 2000; Lawford, Giles, & Bourgeault, 2018; Silver et al., 2022).

Misissuinerne Canadami arnat First Nationimiittut akornanni erninermut pingaarutillit misissuiffigineranni paasinarsivoq najukkami ernisarnerit arnat kinaassutsimik misiginerannut, najukkamut attuumassuteqarnerannut aamma ileqqoralugu inooriaatsimut attuumassuteqarnerannut iluaqutaasartut (Kornelsen, Kotaska, Waterfall, Willie, & Wilson, 2010). Tassungalu peqatigitillugu paasinarsivoq arnat amerlanersaasa naartusarnermut meeqqanullu ilisimasaat najukkaniit ilaqtanniillu pisuunerat (O'Driscoll et al., 2011).

Inuit inoqqaavisa akornanni ernisarnerit aaqqissugaanerit erninernullu atatillugu toqunernut isumaginnittarnerit kulturikkut pisartut ilanngutinngikkaluarlugit biomedicinskimut tunngasut atorlugit annermik suliassat atuakkiani tikkuarneqarpoq. Aaqqissuussineq ilaatigut amigartumik uppernarsaasarnikkut

peqataatitsisarnikkullu ilisarnaateqarpoq, tamakkulu arnanut ajortumik sunniuteqartarput (Douglas, 2006; Lawford et al., 2018; Montgomery-Andersen, 2013).

Ernisarfiit naartusunillu isumassuinerit

Peqqinnissaqarfik massakut ernisarfinnik tallimanik ingerlataqarpoq. Taakkununga Dronning Ingridip Napparsimavissua, Tasiilami Peqqissaavik aamma Sisimiuni, Ilulissani piffissallu ilaani Qaqortumi peqqinnissaqarfiup qitiusumik napparsimmaviit ilaapput. Maniitsup Uummannallu peqqissaaviini erninissamat periarfissat 2012 aamma 2017-imi unipput. Kingullertut Aasianni napparsimaviup 2019-imi ernisarfittut taaguuteqartinneqarnera unikkallarpoq, tamatumunngalu erninermi upalungaarsimasussat pisariaqartinneqartut attatiinnarnissaannut periarfissaqarsimannginnera pissutaavoq.

Erninermi upalungaarsimasussanut najoqqutassat

Peqqinnissaqarfik nuna tamakkerlugu erninermit atatillugu toqusartunut najoqqutassat 2002-mi atulersut malillugit sulivoq. Najoqqutassani peqqinnissaqarfiup immikkoortuani erninermit upalungaarsimasussanut minnerpaaffittut piunasaqaatit nassuiarneqarput. Erninermit upalungaarsimasut tassanngaannaq pisut, soorlu aanaarnerit, pilatsilluni erninerit aamma arnaasumi meeqqamiluunniit ajoqutinngortut, inunnik ilisimasalinnik piginnaasalinnit suliarineqartarnissaat qulakkeertassavaat. Najoqqutassat WHO-p innersuussutaanik aallaaveqarput, tamakkulu nassuiarneqareersutut naalungiarsuullutik toqusartut aamma arnani ernisuni toqusarnerit ikilisarniarlugit eqqunneqarsimapput.

Erninermit upalungaarsimasussat piginnarniarlugit peqqinnissaqarfiup immikkoortuani sulisussat ilisimasallit makku minnerpaamik atorfeqartinneqassapput:

- Nakorsaq immikkut ilisimasalik pilaalluni ernisitsinissamat piginnaasalik.
 - Ernisimasunut immikkoortortaqaqfimmi nakorsartitsinermik sulinermillu ukiut pingasut kingullit misilittagaqarnissaa pillugu piunasaqarneq.
- Peqqissaasoq sinitsitsisartoq ataaseq arlallilluunniit
 - Peqqissaasoq sinitsitsisartoq tassanngaannartumik pilaalluni ernisitsinissamat aamma ernitilluni aanaarnernut nammineerluni sulisinnaasoq.
- Juumooq ataaseq juumuulluunniit arlallit.
- Bioanalytikeri ataaseq.
- Nunap immikkoortuani peqqissaasut pisortaattut imaluunniit nunap immikkoortuani nakorsat pisortaattut nunap immikkoortuani aqutsineq.

Innersuussisarnermut tullerriaarisarnermullu Najoqqutassani peqqinnissaqarfiup qitiusumik napparsimmaviani najuulluni ernisarmissamut piumasarineqartut takutinneqarput, Nuummi Dronning Ingridip Napparsimavissuaniunngitsoq⁵.

Nalinginnaasumik naatsorsuutigalugu erninissamut piumasaqaatit:

- (1) *Siusissukkut erninerit ajornartorsiuteqarnatik suliaritinnertaqarnatillu ingerlasarsimassasut.*
- (2) *Naartusunik misissuineq naatsorsuutigisatut ajoqutinik pilersitsisimassanngitsoq.*
- (3) *Erninissamut tunngatillugu isumannaassuseqassasoq.*
- (4) *Ernineq sapaatit akunneri erniffiusussat 36+0 malillugit pisassasoq.*
- (5) *Naartooq naap iluani iluamik inississimassasoq.*
- (6) *Ernineq tassanggaannartumik pisussatut naatsorsuutaassasoq.*
- (7) *Anaanaasoq oqimaappallaassanngilaq imaluunniit oqippallaassanngilaq*
- (8) *Anaanaasoq malunnaatilimmik nakorsaasersuinikkut imaluunniit tarnikkut napparsimassanngilaq*
- (9) *Anaanaasoq sukkortuussanngilaq imaluunniit tartumigut nappaateqassanngilaq*
- (10) *Anaanaasoq aap naqitsinera nalinginnaasuussaaq*
- (11) *Anaanaasoq siullermeerluni ernilerpat 16-it 35-illu akornanni ukioqassaaq*
- (12) *Anaanaasoq siornatigut akussamigut nappaateqarsimassanngilaq imaluunniit katsorsaruminaatsumik nappaateqassanngilaq*
- (13) *Anaanaasoq 145 cm sinnerlugit takissuseqassaaq (150 cm, siullermeerluni ernileruni)*
- (14) *Anaanaasoq arfinillit angunagit ernisimassaaq*
- (15) *Erninerni siuliini naartut nappaateqarnissaanik pasinartooqassanngilaq*

Naartusut tamarmik Nuummeersut, Paamiuneersut, Maniitsumeersut taakkualu nunaqarfianeersut Dronning Ingridip Napparsimavissuani ernisussatut innersuunneqartarput. Naartusut tamarmik Peqqinnissaqarfimmit Diskomeersut Ilulissani Qitiusumik napparsimmavimmut innersuunneqartarput. Tamatuma saniatigut arnaq siusinnerusukkut pilanneqarluni ernisimappat imaluunniit katsorsarneqarsinnaanngitsumik nappaateqarsimappat imaluunniit allatut pisoqarsimappat erninermut ajoqutaasinnaasunik Dronning Ingridip Napparsimavissuanut erniartortinneqarsinnaavoq.

Naartusunik isumaginninnissamut najoqqutassat

Ilaqutariinnut naartusortalinnut massakkut neqeroorutigineqartut *Kalaallit Nunaanni Naartusunik Isumassuineq*-mi nassuiarneqarput⁶. Tassungalu ilaavoq naartusut tamarmik naartunerup nalaani ikinnerpaamik pingasoriarlutik juumuumik imaluunniit inummik ilisimasalittut piginnaasalimmik misissortittarnissaat. Misissuinermi siullermi ulorianaataasinnaasunik paasisaqarnissaq siunertaavoq - tamanna oqarasuaat qarasaasiarlunniit atorlugit pisinnaavoq. Aappasaanik pingajussaanillu misissortinnerit najuunnikkut naartusup aakkut naqitsinerata, oqimaassusaata uuttuiffiginerisigut, quata misissuiffigineratigut aammalu naartup inerikkiartorerata uuttuiffigineratigut aamma naartup uummataata nipaani uuttuinikkut pissapput. Tamatuma saniatigut nappaatit tuniluuttartut nappaatillu allat kingornuttakkat paasisaqarfiginarlugit aaversittarnissaq neqeroorutigineqassaaq.

⁵ Naartusunut Innersuussisarnermut Tullerriaarisarnermullu Najoqqutassat, Kalaallit Nunaanni Peqqinnissaqarfik, 2022.

⁶ Kalaallit Nunaanni naartusunik isumassuineq, Kalaallit Nunaanni Peqqinnissaqarfik, 2021.

Iliusissatut pilersaarummi suliniuteqarfigisassat alloriarfissallu

Iliusissatut pilersaarut suliniuteqarfigisassanik pingaarnernik sisamanik imaqqarpoq, taakkualu tullinnguuttuni tulleriariffigalugit takutinneqarput itisilerneqarlutillu. Suliniuteqarfigisassat aallaavigalugit kinguneratigut suliniuteqarfigisassat arlallit takutinneqarput, tamakkulu tamarmiullutik aappariinnut piumassuserinngisamik meerartaarsinnaanngitsunut, arnanut naartusunut taakkualu ilaqutaannut atugassarititat pitsanngorsaaffiginissaannut siunertaqqarfiupput.

Iliusissatut pilersaarummi suliniuteqarfigisassat	
1	<i>Nunarput tamakkerlugu ilaqutariinnik qitiutitsilluni naartusunik isumaginninneq</i>
2	<i>Ernisarfinni pioreersuni sulisut upalungaarsimasussallu ingerlaavartuunissaasa anguniarnissaat</i>
3	<i>Sulinikkut piginnaasat akimorlugit oqaloqateqartarnerit annerusumillu atuisut peqataatittarnissat</i>
4	<i>Aappariinnut piumassuserinngisamik meerartaarsinnaanngitsunut ikiuinerit amerlanerit</i>

Takusutissiaq 1: Iliusissatut pilersaarummi suliniuteqarfigisassat pingaarnernit sisamat.

1. Nunarput tamakkerlugu ilaqutariinnik qitiutitsilluni naartusunik isumaginninneq

Ilaqutariinnik qitiutitsilluni naartusunik isumaginninneq, naartunermi, erninermi piffissallu tamatuma kingorna naartusut, taakku aapparisaat meeraallu tapersorsorniarlugit ataatsimut Peqqinnissaqqarfiup suliniutaanut ilaavoq. Ilaqutariit tamarmiullutik naartunerup erninerullu nalaani eqqugaasarput, pingaartumik naartusooq illoqqarfimmut allamut erniartorluni aallartussaattillugu. Taamaattumik ernineq, pingaartumik erniartorluni angalaneq, ilaqutariinnut tamanut inooqataanikkut aamma aningaasatigut sunniuteqartartutut isigissallugu pingaaruteqqarpoq. Taamaammatt Naalakkersuisut naartusumut ilaqutariinnullu atugassarititat pitsanngorsaaffiginiarlugit sulissuteqarniarput, naartuneq sioqqullugu, naartunerup nalaani ernereernerullu kingorna. Ilaqutariit naartusortallit peqqissut ingerlalluuartullu naartunermut erninermullu atatillugu ikiorneqqartariaqalerlutik inissisimalersinnaasarnerisa maluginiarnissaa pingaaruteqqarpoq. Pingaartumik arnaq angalasussaattillugu erniartorluni angalasarnerit ilaqutariinni assigiinngitsumik pinninnermik pilersitsisinnaanerit maluginiartassallugu pingaaruteqqarpoq. Taamaattumik ilaatigut ilaqutariinnut naartusortalinnut sullissisussat akornanni oqaloqatigiittarnissat annerusumik qitiutittariaqarput.

Suliniuteqarfigisassami tassani ilaqutariit naartusortallit naartusunut isumassuisarnermik tamakkiisuunerpaamik aamma ajortumik naartusut ernisussallu pitsaanerpaamik tulleriariffigisarnissaannik tunineqassapput. Naartusunik isumassuineq nunarput tamakkerlugu pitsanngorsaaffigineqassaaq, tamatumalu Dronning Ingridip Napparsimavissuani aamma peqqinnissaqqarfiup

qitiusumik immikkoortuini amerlanernik sulisoqarnissaq kingunereriaannaavaa. Suliniuteqarfigisassaq tamanna Peqqinnissamut tunngatillugu isumaqatigiisummi immikkut pingaarnersiorneqarpoq.

2. Ernisarfinni pioreersuni ingerlaavartumik sulisoqarnissap upalungaarsisoqarnissallu anguniarnissaat

Inuiaqatigiit tamakkerlutik sulisussanik pisariaqartinneqartunik eqqortunik piginnaasalinnik sulisussarsiortarnermik sulisoqaannarniarnermillu unammisassaqartarput. Tamanna aamma Peqqinnissaqarfimmi atugaavoq. Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuup isumaliutissiissutaani sulisussanik amigaaqartarneq avataaniillu sulisussanik piukkunnaatilinnik sulisussarsiortarnermik pisariaqartitsiuarneq unammilligassatut annerpaasoq nassuiarneqarpoq. Tamanna nunarput tamakkerlugu peqqinnissakkut sullissisarnermut ingerlalluartumut ineriartortitsinissamut attassiinnarnissamullu tunngatillugu Peqqinnissaqarfimmut unammilligassaavoq.

Atorfinitsitsisarnerit paarlakaaffiusut atorfiillu inuttaqanngitsut nunarput tamakkerlugu naartusunik isumassuisarnermut erninermullu sullissisarnermut immikkut sunniuteqarput. Tamanna naartusut ilaqutaasullu ataqatigiisumik ingerlatsisoqarnissaanut neqeroorfigisinnaanerannut, tassungalu peqatigitillugu ernisarfinni sulisunut allanut toqqissimannginnermik pilersitsisarneranut tunngatillugu unammilligassaavoq. Ataannartumik qaammatini pingasuni ernisarfinni erninermi upalungaarsimasussani sulisut kiisalu naartusup nunap immikkoortuanut allanut erniartornissaanut sivikinnerpaamik qaammatit marluk sioqqullugit sulisut inissereernissaat pillugit najoqqutassat aallaavigalugit Peqqinnissaqarfik sulisarpoq.

Ernisarfinni pioreersuni ingerlaavartumik pisariaqartinneqartunik sulisussaqaarnissaa aamma upalugaarsimasoqaarnissaa tamatigut Peqqinnissaqarfimmit anguniarneqartassasoq Naalakkersuisunit naatsorsuutigineqarpoq. Taamaattumik suliniuteqarfigineqartoq tamanna Peqqinnissamut tunngatillugu isumaqatigiisummi immikkut pingaarnersiorneqarpoq.

3. Suliatigut piginnaasat akimorlugit oqaloqatigiittarneq atuisunillu peqataatitsineruneq

Ukiut qulikkaar pingasut ingerlaneranni ernisarnernut ernisarfinnullu politikikkut innuttaasullu akornanni assut ukkataqartoqarsimavoq. Tamatuma saniatigut sulianik ilisimasallit arnanut erniartortunut taakkualu meeraannut isumannaatsuutitsinissamut assigiinngitsunik isiginneriaaseqarput. Assersuutigalugu sulisut ilisimasallit isumaqarput peqqinnissaqarfiup qitiusumik napparsimmaviini pilattaanikkut atortut ilaqutaasut erniartortut sillimaniarnissamik naatsorsuutigisaminnik tunniussisinnaassanngitsut. Allat isumaqarput ernisarfik upalungaarsimasoqanngitsoq juumuumit aqunneqartoq

inuiaqatigiit ilumut akuerisinnaaneraat pillugu innuttaasunik oqaloqateqartarnissaq pisariaqartinneqartoq.⁷

Qanoq iliorluni isumannaatumik akuerineqarsinnaasumillu naartusunik isumassuinerit ernisunillu sullissinerit pilersinnaanerit pillugu sulisut attuumassutillit innuttaasunik politikerinillu attuumassutilinnik ingerlaavartumik oqaloqateqarsinnaanerannut sulissuteqartoqassasoq Naalakkersuisut kissaatigaat. Ernisunik sullissinerit tunngatillugu tamanna isumaqarpoq innuttaasut ilisimasalik pisariaqartunik tunineqartarnissaat sulissutigineqassasoq, tassalu nunatsinni ernisarfinnut tunngatillugu suut piviusorsiortuunersut periarfissaanersullu, soorlu periaannarni assigiinngitsuni pitsaaqutit, ajoqutit sunniutissallu.

Suliniuteqarfigisassaq tamanna annerusumik atuisunik peqataatitsisarnissaq aamma Peqqinnissaqarfimmik atuisut peqqinnissaqarfimmilu sulisut akornanni oqaloqatigiittarnissaq pillugit Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuup innersuussutaannut naapertuuppoq.

4. Piumassuserinngisamik aappariinnut meerartaarsinnaanngitsunut ikiuineruneq

Kinguaassiorsinnaannginneq ajornartorsiutaavoq alliaartortoq, tamannalu aappariippassuarnut meerartaarusuttunut eqquisarpoq. Kinguaassiorsinnaannginneq inunnut meerartaarnissamut ajornartitsisunut immikkut ajornartorsiutaaginnanngilaq, kisiannili inuiaqatigiit ajornartorsiutaattut isigisariaqarluni.

Innuttaasut ineriartorfiunerannut ilimasaarummi paasinarsivoq inuit amerlussusaat ukiuni tulliuuttuni utoqqaliartortut amerliartornerat ilutigalugu ikiliartulerumaartut. Tamatumunnga ilaatigut ukiuni qulini tulliuuttuni arnat meerartaarsinnaasut ikinnerulertussaanerit pissutaavoq, kinguaassiorsinnaanermullu tunngatillugu kinguaassiorortoqarsinnaagaluartoq ukiumut inunngortartut amerlassusaat ikiliartulersussaassapput⁸.

Kinguaassiorsinnaannginnermi unammilligassat tunngavigalugit inuiaqatigiillu ineriartorfiunerat ataatsimut isigalugu Naalakkersuisut isumaqarput piumassuserinngisamik meerartaarsinnaannginnermut nukittunerusumik suliniuteqarnissap sulissutigineqarnissaa pingaartuusoq, taamaaliornikkut Peqqinnissaqarfiup aappariinnut meerartaarusuttunut ikiuinissaa periarfissaanerulissamat.

Iliuusissatut pilersaarummi suliniutissanut takussutissiaq

Iliuusissatut pilersaarummi suliniuteqarfigisassat suliniuteqarfigisassalik nassuiaaffigineqartunut tunngassuteqarput. Suliniutigineqartut naartusunik isumaginnittarnerup ernisunillu sullissisarnerup siunissami aqqissuussisarnissat kiisalu naartusunut taakkualu ilaqutaannut najukkami erniartorlunilu angalanerup

⁷Erninnermi sullissisarnermut periarfissat killissallu ineriartornermut tunngatillugu isigalugit - Kalaallit Nunaanni ernisarfinni periarfissanut ilaqutariit inuillu sulianik ilisimasallit isiginninnerisa misissuiffiginerat, Statens Institut for Folkesundhed, 2023.

nalaani suliniutissanik toqqissinermik pilersitsiffiusunik qitiutitsipput. Iliuusissatut pilersaarummi suliniutissanut takussutissiaq tabel 2-mi takuuk.

Iliuusissatut pilersaarummi suliniutissat	
1	<i>Sinerissami peqqinnissaqarfiup qitiusumik immikkoortuini naartusunik isumaginnittarnerup nukittorsarnissaa</i>
2	<i>Dronning Ingridip Napparsimavissuata ernisarfiani piginnaasat annertusinissaat</i>
3	<i>Naartullutik angalasunut nerisassarsiutissanik ammaaneg</i>
4	<i>Piumassuserinngisamik meerartaarsinnaanngitsunut suliaritissinnaanermut negeroorutit amerlanerit</i>
5	<i>Erniartornermut atatillugu angalasarnerup mittarfinnilu atortut pitsanngorsaaffiginissaat</i>
6	<i>Qarasaasiaq atorlugu ernisitsinerit</i>
7	<i>Ilaqutariinnut sannngiinnerusunut iliuusissatut pilersaarutit</i>
8	<i>Ingiallorteqarsinnaanermut najugaqarnissamullu pisinnaatitaaffeqarneq</i>

Takussutissiaq 2: Iliuusissatut pilersaarummi suliniutissanut takussutissiaq.

Iliuusissatut pilersaarut suliniutinik aallartinneqareersunik suliniutissanillu ukiuni tulliuuttuni piviusunngortitassatut kissaatigineqartunik imaqarpoq. Immikkoortut naanerini suliniutit itisilerlugit nassuiarneqassapput.

Piviusunngortitsinissamut suliniutillu nassuiaaffiginissaannut suleriaasissaq

Naalackersuisut naatsorsuutigaat iliuusissatut pilersaarummi suliniutigineqartut piviusunngortinniarnissaat ukiuni arlalinni ingerlattariaqassasoq, tassami suliniutissat ilaat suli pingaarnersiorneqarsimannngillat aningaasaliiffigineqarsimanatillu. Suliniutissat ilaat peqqinnissamut tunngatillugu isumaqatigiisummi peqqinnissamut aningaasaliissutit atorlugit pilersinniarneqalereerput, suliniutissallu allat aningaasanik ukiuni tulliuuttuni aningaasanut inatsit pillugu isumaqatigiinniarnissani tulleriaarneqartunik pisariaqartitsiffiullutik. Isumalluutissat peqqinnissamut tunngatillugu isumaqatigiisummut ataqatigiissillugit Aningaasanut Inatsimmut ilanngunniarneqarumaarput, tamakkulu Peqqinnissaqarfimmi ukiuni tulliuuttuni suliniutissanut pingaarnersiukkanut tikkuussisussaassapput. Iluatsilluartumik piviusunngortitsisoqarsinnaassappat naartusunik isumassuisarnerup erninermilu sullissisarnerup nukittorsarnissaannut sulisunik peqqinnissaqarfimmik ilisimasalinnik naammattunik sulisortaarnissaaq aamma pisariaqartinneqassaaq. Tassungalu peqatigitillugu pingaaruteqarpoq akuerissallugu suliniutissat ilaat piffissap ingerlanerani allanngoratarsinnaanissaat, matumanilu aaqqiissutissat nutaat, periarfissat pisariaqartitsinerillu allanngorartut apeqqutaassapput.

Tabel 3-mi "X" qanoq ilineratigut qulaajaanerit aallartissanersut, qanorlu ilineratigut suliniutigineqartup pilersinneqarsinnaaneranut

ingerlalersinnaanerannullu ilisarnaataavoq. Tamanna suliniutinut nassuiaanerni erseqqissarneqarumaarpoq, tamakkulu tullinnguuttuni takutinneqarput.

Iliusissatut pilersaarummi suliniutissat		2024	2025	2026	2027
1	<i>Sinerissami peqqinnissaqarfiup qitiusumik immikkoortuini naartusunik isumaginnittarnerup nukittorsarnissaa</i>	X	X	X	X
2	<i>Dronning Ingridip Napparsimavissuata ernisarfiani piginnaasat annertusinissaat</i>	X	X	X	X
3	<i>Naartullutik angalasunut nerisassarsiutissanik ammaaneq</i>	X	X	X	X
4	<i>Piumassuserinngisamik meerartaarsinnaanngitsunut suliaritissinnaanermut neqeroorutit amerlanerit</i>	X			
5	<i>Erniartornermut atatillugu angalasarnerup mittarfinnilu atortut pitsanngorsaaffiginissaat</i>		X		
6	<i>Qarasaasiaq atorlugu ernisitsinerit</i>		X		
7	<i>Ilaqutariinnut sanngiinnerusunut iliusissatut pilersaarutit</i>		X		
8	<i>Ingiallorteqarsinnaanermut najugaqarnissamullu pisinnaatitaaffeqarneq</i>	X			

Takussutissiaq 3: Suliniutissat qulaajarnissaannut, pilersinnissaannut ingerlannissaannullu ukiuni kisitsisinut takussutissiaq.

1. *Sinerissami peqqinnissaqarfiup qitiusumik immikkoortuini naartusunik isumaginnittarnerup nukittorsarnissaa*

Peqqissuulluni naartusoqartarnissaa qulakkeerniarlugu, erninerit qulakkeerniarlugit kiisalu meeqqap inuunerani ukioq siulleq malitseqartitsiffiginiarlugu sinerissami peqqinnissaqarfiup qitiusumik immikkoortuini naartusunik isumassuinerup pitsanngorsarneqarnissaa pisariaqartinneqarpoq. Qitiusumik napparsimmavinni sulisut amerlanerusut peqqissaaviillu anginerusut naartusunik isumaginninnermut nukittorsaassapput, tassami tamanna sulisut naartusunut taakkulu ilaqutaannut pitsaanagerusumik neqerooruteqartarnissaannut periarfissiimmat. Tamatuma peqatigisaanik peqqinnissaqarfiup immikkoortuini minnerusuni sulisussat qulakkeerniarlugit siunissaq ungasinnerusooq eqqarsaatigalugu pilersaarummi, qitiusumik napparsimavinni peqqinnissaqarfiullu immikkoortuini sulisut amerlanerulernissaannut tunngatillugu ilaasutut isigineqassapput. Sulisut amerlanerulernerat, ernisarfinni pioreersuni ingerlaavartumik erninermi upalungaarsimasussat qulakkeernissaannut iluaqutaassasoq neriuutigineqarpoq.

Suliniut taanna atorlugu sinerissami peqqinnissaqarfiup qitiusumik immikkoortuini sulisut juumuunik pingasunik meeraaqqerisunillu pingasunik amerlineqassapput. Peqqinnissaqarfiup qitiusumik immikkoortuini sulisut

sumiinnissaannut tunngasut inaarutaasumik erseqqissarneqarsimangillat, aamma najukkami pisariaqartinneqartut kiisalu sulisussarsiortarnermi periarfissat apeqqutaajumaarput.

Suliniut taanna atorlugu nunap immikkoortuini napparsimavinni sulisut amerlineqassapput, tamannalu nuna tamakkerlugu naartusunik isumassuinermit ilaqtutanut sammititamut (Suliniuteqarfik 1) nukittorsaassaaq, ernisarfinnilu ingerlaavartumik upalungaarsimasoqarnissap (Suliniuteqarfik 2) qulakkeernissaannut ikiuutissalluni. Tamatuma saniatigut peqqissaavinni sulisut amerlanerulernerat sinerissami peqqinnissaqarfiup qitiusumik immikkoortuini naartusut ilaqutaasullu oqaloqatigisarnissaannut ilannguttarnissaannullu periarfissaq pitsanngortinneqassaaq (Suliniuteqarfik 3).

Suleriaaseq: Peqqinnissaqarfiup 2024-mi peqqissaaveqarfanni immikkut sulisussanik sulisussarsiortarnissaa naatsorsuutaavoq.

Aningaasalersuineq: Suliniutigineqartoq ukiumut 4 mio. kr.-nik akeqarpoq aningaasallu peqqinnissaqarfimmut aningaasaliissutaasut peqqinnissamut tunngatillugu isumaqatigiissutissaq pillugu isumaqatigiissummut ilaallutik 2024-mut Aningaasanut Inatsimmi immikkoortinneqartut atorlugit aningaasalersorneqarpoq.

2. Dronning Ingridip Napparsimavissuata ernisarfiani piginnaasat annertusinissaat

Dronning Ingridip Napparsimavissuata ernisarfiani sulisorineqartut pisinnaasallu amerlanerulernissaat pisariaqartinneqarpoq, taamaaliornikkut erninerit amerliartortut tamarmik sulinikkut naammaginartumik suliarineqarsinnaassammata. Nuup avataani pilattaanikkut upalungaarsimasunik sulisussarsiortarnerup sulisullu sulisoriinnarnissaannut ajornartorsiut alliaruinnarpoq. Tamatuma kingunerisaanik piffissap ilaani qitiusumik napparsimmavinni ernisarnerit unitsinneqarumaarput. Piffissani taakkunani erninerit Nuummut nuunneqartarput, allatullu iliortoqarniarpat Nuummi sulisorineqartut qitiusumik napparsimavinnut attartortinneqarsinnaassapput. Taamaakkaluartoq Dronning Ingridip Napparsimavissuaniit sulisunik attartortitsisarneq sulisut amerlanerulernissaannik pisariaqartitsiffiuvoq. Sulisussat amerlanerulernerat tassunga peqatigitillugu pigaartut ikinnerulernerisigut nakorsallu ataatsip ikinnerusunik ernisitsisarneratigut suliffiup pilerinarnerulernissaanik pilersitsissaaq.

Suliniut taanna atorlugu Dronning Ingridip Napparsimavissuata ernisarfiani arnat nappaataannut nakorsat immikkut ilisimasallit marluk juumuullu ataatsip atorfinitsinnerisigut sulisut amerlineqartussaapput. Dronning Ingridip Napparsimavissuata ernisarfiani sulisut amerlinerisigut nuna tamakkerlugu naartusunik isumaginnittarneq erninernullu sullissisarneq (Suliniuteqarfik 1) nukittorsarneqassapput.

Erninerit saniatigut nakorsat nunap immikkoortuinut ukiumoortumik immikkut ilisimasalittut angalasarnerit arlallit isumagisussaavaat, taakkunani napparsimasut 400-t missaat misissorneqarlutillu tulleriaarfigineqassapput, napparsimasullu 100-t missaat suliaritissapput allatullu ineriartornermut pitsaassutsimullu suliaritissallutik. Taamaattumik sulisunik amerlanerulersitsineq ernisarnermut suliaasaqarfimmik kivitsiinnarnavianngilaq, kisiannili napparsimasunut allanut arnat nappaataannik nappaatilinnut allanut nukissanik allanik tunniussissalluni.

Suleriaaseq: Dronning Ingridip Napparsimavissuata ernisarfiani Peqqinnissaqarfiup 2024-mi sulisussanik allanik sulisussarsiorarnissaa naatsorsuutaavoq.

Aningaasalersuineq: Suliniutigineqartoq ukiumut 3,7 mio. kr.-nik akeqarpoq aningaasallu peqqinnissaqarfimmut aningaasaliissutaasut peqqinnissamut tunngatillugu isumaqatigiissutissaq pillugu isumaqatigiissummut ilaallutik 2024-mut Aningaasanut Inatsimmi immikkoortinneqartut atorlugit aningaasalersorneqarpoq.

3. Naartullutik angalasunut nerisassarsiutissanik ammaaneq

Arnanut naartusunut Nuummukarlutik erniartortunut nerisassarsiutissanik tunniussisarnissaq pisariaqartinneqarpoq, taamaalillutik namminneerlutik nerisassanik pisillutik napparsimasut angerlarsimaffianni nerisassiorsinnaassammata. Arnat naartusut sinerissameersut ullumikkut Nuummi napparsimasut angerlarsimaffiannut inissinneqartarput, taakkuali Dronning Ingridip Napparsimavissuata nerisarfiani nerisussaapput.

Ullumikkut arnat naartusut nerisarfimmi nerisassanik pingaarnernik pingasunik neqeroorfigineqartarput. Naartusoq nerisassarsiutissaminik tunineqaruni maanaannaq suunngitsumik nerisarnermigut ulloq unnuarlu sinilluartarnissani anguniarlugu pilersaarusiorsinnaanerussaaq. Nuummiinnerup nalaani inuussutissaqarniarnerup inuunerullu pitsaasuunissaata tungaatigut tamanna pitsanngoriaateqassasoq naatsorsuutigineqarpoq.

Suliniut taanna atorlugit arnamut naartusumut Nuummukarluni erniartorsimasumut nerisassarsiutissanik tunniussisinnaaniarluni aningaasanik immikkoortitsisoqarpoq. Suliniut manna naartusunut angalasunut pitsaanagerusumik atugassaqartitsinissap qulakkeernissaanut iluaqutaassaaq, taamaalillunilu naartusunik isumaginninnermut ilaqtutanut sammititaanerusumut tapersersuissalluni (Suliniuteqarfik 1).

Suleriaaseq: Peqqinnissaqarfik arnanut Nuummukarlutik erniartortunut nerisassarsiutissanik tunniussisarnermik 2024-mi aallartitsissaaq.

Aningaasalersuineq: Suliniutigineqartoq ukiumut 1,3 mio. kr.-nirik akeqarpoq aningaasallu peqqinnissaqarfimmut aningaasaliissutaasut peqqinnissamut

tunngatillugu isumaqatigiissutissaq pillugu isumaqatigiissummut ilaallutik 2024-mut Aningaasanut Inatsimmi immikkoortinneqartut atorlugit aningaasalersorneqarpoq.

4. Piumassuserinngisamik meerartaarsinnaanngitsunut suliaritissinnaanermut neqeroorutit amerlanerit

Piumassuserinngisamik meerartaarsinnaanngitsunut suliaritissinnaanermut periarfissat amerlanerit pisariaqartinneqarput. Meerartaarsinnaannginneq aappariit iluanni ajornartorsiutaaginnarnani inuiaqatigiit tamarmiusut eqqortarpaat. Ulloq manna tikillugu Peqqinnissaqarfik aappariinnut nammineq kissaatiginngisamik meerartaarsinnaanngitsunut suliaritittarnissamut killilimmik suliaritinnissamik neqeroortarpoq, tassanilu angutip arnallu nammineq kissaatiginngisamik meerartaarsinnaannginnerat misissuiffigalugu, hormoninik nakorsaasersuineq aqputigalugu katsorsaaneramik aamma anisuut aqputigalugit siuarsaaffiusoq pillugu qulaajaasarnermik neqeroortarpoq.

Reagensglas atorlugi suliaritinneq Peqqinnissaqarfimmuut eqqarsaatigineqartariaqartunik arlalitsigut kingunerluuteqarsinnaavoq, soorlu nalinginnaasumik aamma marlulissanik ernisut annertusinerat, siusippallaamik erninissamut aarlerinaateqarnera kiisalu alliartorniarnermikkut kingusissunik meerartaarpoq. Taamaammat suliniut 2-p piviusunngortinniarnissaa, tassani Dronning Ingridip Napparsimavissuata erniasarfiani sulisut pisinnaasallu amerlinissaat ilaalluni, piumassuserinngisamik meerartaarsinnaanngitsunut suliaritinnissamut neqeroorutit amerlanerusut tapersersuiffiginissaannut pingaaruteqarpoq.

Suliniut taanna atorlugi aappariinnut piumassuserinngisamik meerartaarsinnaanngitsunut Danmarkimi reagensglas atorlugi suliaritinnissamut Peqqinnissaqarfik neqeroorsinnaavoq. Peqqinnissaqarfik tullerriaarisarnermut piumasaqaatit atuuttut inummullu nakorsamit immikkut ilisimasalimmit nalilersuereernerit tunngavigalugit reagensglas atorlugi suliaritinnissamut tullerriaarisinnaavoq. Suliaritinnissamut neqeroorut annertusisaq innuttaasunut ilaqutartaarusuttunut ikioqqusunut ikiuuttussaavoq (Suliniuteqarfik 4).

Suleriaaseq: Peqqinnissaqarfik suliaritittarnernut neqeroorutinik 2024-mi aallartitsissaaq. Suliniutigineqartoq qaammatit arfinillit qaangiunnerisigut nalilersuiffigineqassaaq, taamaaliornikkut siunissami taamatut suliaritittarnissamut pisariaqartitsinerup erseqqinnerusumik missingiinnissaq suliarineqarsinnaassamat.

Aningaasalersuineq: Suliniutissaq ukiumut 3 mio. kr.-nini akeqartussatut naatsorsuutigineqarpoq, 2024-mullu Aningaasanut Inatsimmi ilassutitut aningaasaliissutit aqputigalugit aningaasalersorneqassalluni. Suliaritinnissamut pisariaqartitsineq naatsorsuutigisamiit annertunerussappat siunertamut 2024-mi 5,7 mio. kr.-nik allanik atortussanngortitsinissaq periarfissaavoq. Suliniutit 2024-

mi ingerlaannarnissaanni apeqqutaassaaq ilumut suliniutigineqartut 2025-mut Aningaasanut Inatsisissaq pillugu isumaqatigiinniarnerni pingaartinneqarsimassanersut.

5. Erniartornermut atatillugu angalasarnerup mittarfinnilu atortut pitsanngorsaaffiginissaat

Naartusunut angajoqqaanngorlaanullu erninermut atatillugu angalasunut atugassarititat pitsanngorsaaffiginissaannut periarfissat qulaajaaffiginissaat pisariaqartinneqarpoq. Atugassarititat pitsanngorsaaffiginerat angalanermut atatillugu pitsaaneruserumik toqqissisimanarneruserumillu angalasarnissanut tapeeqataasinnaassaaq. Pitsanngorsaarnerni assersuutigalugu ilaasinnaapput utaqqinermi atortut pitsaaneruserut, mittarfinni nassatanik tunniussinermi ikiorneqarneruneeq aamma sivisuumik utaqqisoqartillugu akunnittarfinni ineeqqamik tunineqarnee.

Suliniut taanna atorlugu naartusunut angalaneq pitsanngortinneqarsinnaavoq, tamannalu atorlugu naartusunik isumassuineq ilaqtutanut sammititaq nukittorsarneqarsinnaavoq (Suliniuteqarfik 1).

Suleriaaseq:

- Alloriarfik siulleeq: Peqqinnissaqarfik suleqatit attuumassutillit suleqatigalugit erniartorluni angalanermi arnanut pitsaaneruserumik atugassaqaarnissat anguniarlugit periarfissanik qulaajaassaaq. Qulaajaaneq 2025-mi aallartittussatut naatsorsuutaavoq.
- Alloriarfiup aappaa: Suliniummi aningaasaqaarnikkut allaffissornikkullu kingunerisassanut missueqqissaarnerit suliarinissaat.
- Alloriarfiit pingajuat: Suliniutigineqartoq pingaartinneqassappat aningaasalersorneqassappallu suliniutinut pitsanngorsaattissat piviusunngortinnissaat.

Aningaasalersuineq: Suliniutigineqartoq aningaasalersorneqanngilaq, taamaammallu Peqqinnissaqarfimmut killiliussat iluanni aningaasanik nassaarniartoqassaaq imaluunniit ukiuni tulliuuttuni aningaasanut inatsit pillugu isumaqatigiinniarnerni aningaasanik immikkoortitsisoqarluni.

6. Qarasaasiaq atorlugu ernisitsinerit

Naartusup najukkani qimallugu erniartortussaattillugu ilaqtuttallu najuussinnaasimangippata ilaqutaasut qarasaasiaq atorlugu erninermut peqataasinnaanannut periarfissat misissornissaat pisariaqartinneqarpoq. Qarasaasiaq atorlugu ernisitsisarnerni peqqinnissaqarfimmi sulisunut videukkut aqqiissutissat piginnaasanillu ineriartortitsinissat qulakkeernissaat pisariaqartinneqarput. Piginnaasanik ineriartortitsinissami teknikikkut aqqiissutissat qarasaasiarlu atorlugu erninerup atulersinnaanissaa ilaapput.

Neqeroorutip naartusumut ilaqutaasunullu tunngatillugu erninerup pinerani toqqissimanerusoqarnissaanut iluaqutaasinnaanissaa naatsorsuutaavoq.

Qarasaasiaq atorlugu ernisitsisarnermut suliniutigineqartoq ilaqutaasunut erninermi ilaasutut misigisimasarnissamut tunniussaqaarsinnaavoq, naak ilaqutaasut avissaaqqagaluartut, taamaasillunilu ernisunik isumaginninneq ilaqutaasunut tunngatitaq (Suliniuteqarfik 1) kiisalu Peqqinnissaqarfimmi oqaloqateqartarnernut atuisullu peqataatittarnissaanut (Suliniuteqarfik 3) tapersersuisuussaaq.

Suleriaaseq:

- Alloriarfik siulleg: Peqqinnissaqarfik naartusoq najukkani qimallugu erniartortussaattillugu ilaqutaasullu najuussinnaasimatinnagit qarasaasiaq atorlugu ernisarnerit pilersinnissaannut periarfissanik qulaajaassaaq. Qulaajaaneq 2025-mi aallartittussatut naatsorsuutaavoq.
- Alloriarfiup aappaa: Suliniummi aningaasaqarnikkut allaffissornikkullu kingunerisassanut missueqqissaarnerit suliarinissaat.
- Alloriarfiit pingajuat: Suliniutigineqartoq pingaartinneqassappat aningaasalersorneqassappallu suliniutinut pitsanngorsaattissat piviusunngortinnissaat.

Aningaasalersuineq: Suliniutigineqartoq aningaasalersorneqanngilaq, taamaammallu Peqqinnissaqarfimmut killiliussat iluanni aningaasanik nassaarniartoqassaaq imaluunniit ukiuni tulliuuttuni aningaasanut inatsit pillugu isumaqatigiinniarnerni aningaasanik immikkoortitsisoqarluni.

7. Ilaqutariinnut sanngiinnerusunut iliuusissatut pilersaarutit

Qanoq isilluni iliuusissatut pilersaarutinik annertusisanik suliaqartoqarsinnaanersoq qulaajassallugu pisariaqartinneqarpoq, iliuusissatullu pilersaarutit ilaqutariinnut sanngiinnerusunut allatut ajornartumik naartusup illoqarfimmut allamukarluni erniartorsimatillugu suliniutissanik tapersersuiffiusunik allani imaqassaaq.

Ilaqutariit sanngiinnerusut ullumikkut *Siusissukkut suliniummut Programimut* ilaasinnaapput, taannalu Isumaginninnermut Aqutsisoqarfimmiippoq. Suliassaqarfiit assigiinngitsut immikkoortullu assigiinngitsut aqutigalugit suleqatigiittoqarpoq, tassanilu ilaatigut juumuut, meeraaqqerisut, peqqissaanermi assistentit, isumaginninnermi siunnersortit ilaqutariinnullu sullissisartut ilaqutariit suleqatigalugit suliniummik ataqatigiissaarisarput. Siusissukkut suliniut pinaveersaartitsiffiulluni suliniutaavoq, tassanilu ajornartorsiutip pinngornissaa imaluunniit alliartornissaa pinngitsoortinniarlugu ilaqutariinnut naartusortalinnut

sapinngisamik siusissukkut iliuseqartoqartarnissaata anguniarneratigut meeqqap atugarissaarnerata siuarsaaffiginissaa siunertaavoq⁹.

Suliniutit nutaat naartusunut angalasunut sammitinneqartut Siusissukkut suliniutinut Programimi pioreersumut ilaalersinnissaat siunertaavoq, taamaalilluni suliniutinik assigiaartunik pilersitsisoqassanngimmat.

Suliniutigineqartumi matumani ilaqutariinnut sanngiinnerusunut suliassa qarfiit assigiinngitsut immikkoortullu assigiinngitsut aqqutigalugit suliniutigineqartut nukittorsarnissaat siunertaavoq, tamannalu naartusunik isumaginnittarneq ilaqutariinnut sammititaq (Suliniuteqarfik 1) pillugu anguniakkamut tapersersuiffiuvoq kiisalu Peqqinnissaqarfimmi oqaloqateqartarnernut atuisullu peqataatitarnissaannut tapersersuiffiulluni (Suliniuteqarfik 3).

Suleriaaseq:

- Alloriarfik siulleg: Peqqissutsimut Naalackersuisoqarfik Peqqinnissaqarfillu suleqatigisat attuumassutillit suleqatigalugit pisariaqartitsinermik qulaajaassapput, matumani ilaqutariinnut sanngiinnerusunut suliniutissat tapersersuiffiusut allat aallartissinnaaniarlugit, matumanilu naartusoq erniartorluni aallartariaqarsimappat. Qulaajaaneq 2025-mi aallartittussatut naatsorsuutaavoq.

- Alloriarfiit aappaat: Suliniummi aningaasaqarnikkut allaffissornikkullu kingunerisassanut missueqqissaarnerit suliarinissaat.

- Alloriarfiit pingajuat: Suliniutigineqartoq pingartinneqassappat aningaasalersorneqassappallu suliniutinut pitsanngorsaatisat piviusunngortinnissaat.

Aningaasalersuineq: Suliniutigineqartoq aningaasalersorneqanngilaq.

Suliniutigineqartoq piviusunngortinneqarsinnaassappat nammineq killiliussat iluanni aningaasanik nassaarniartoqartussaassaaq imaluunniit ukiuni tulliuuttuni aningaasanut inatsit pillugu isumaqatigiinniarnissani aningaasanik immikkoortitsisoqartariaqassaaq.

8. Ingiallorteqarsinnaanermut najugaqarnissamullu pisinnaatitaaffeqarneq

Naartusut erniartorlutik angalanissaanni erninermut atatillugu angalanerup najugarnerullu nalaanni akiliutsilluni ingiallorteqarnissamut periarfissinnissaanni periarfissat sunniutaasussallu qulaajarnissaat pisariaqartinneqarpoq.

Peqqinnissamut tunngatillugu isumaqatigiisummi qitiulluni sammisassaq tassaavoq Peqqinnissaqarfiup qanoq isilluni peqqinnissaqarfimmi sullissinermi aaqqiissutissat eqaannerusut innutaasut naatsorsuutigisaannik naammassinnittut ineriartortissinnaanera misissuiffiginissaat. Erninermi ingiallorteqarsinnaanermut

⁹ Siusissukkut Suliniuteqarneq - Ilaqutariinnut naartusortalinnut siusissukkut suliniuteqarnermi sulineq pillugu inunnut ilisimasalinnut najoqqutassaaq, Meeqqat ineriartornissaannut Immikkoortorta qarfik, Isumaginninnermut Aqutsisoqarfik.

pisinnaatitaaffik pillugu suliniutigineqartoq sulinermit tassunga pingaaruteqarluni ilaavoq, tamannami innuttuusunit piumaneqartorujussuavoq. Erniartornermut atatillugu angalanerup nalaani akiliutsilluni ingiallorteqarsinnaaneq massakkorpiaq periarfissaanngimmat ilaquataasut ullumikkut angalanermut erninermullu peqataasarnissamut periarfissaat assigiinngitsorujussuupput. Ilaqutariinnut naartusortalinnut ingiallorteqarsinnaanermut aaqqiissutissaq nutaaq taamaalilluni ilaqutariinnut malunnartumik pitsanngorsaataassaaq, matumani naartusooq erniartorluni angalasussaataillugu.

Ukiumut arnat 350-it missaanniittut allatut ajornartumik illoqarfimmut allamut angalallutik erniartortariaqartarput. Ukiut tallimat iluanni ilaqutariinnut angalallutik erniartortussanut ingiallorteqarnissamut aaqqissuussinermi periarfissat pitsaanerusut suliarineqassasut peqqinnissamut tunngatillugu isumaqatigiissummi takuneqarsinnaavoq. Najugaq qimallugu ernisarnerit amerlanerujussuisa suliniutissap atulerneratigut aningaasaqarnikkut oqimaatsorujussuanngornissaa ilimagineqarsinnaavoq. Suliniutigineqartoq piviusunngortinneqarsinnaassappat napparsimasut angerlarsimaffiini inissanik naammattunik peqartarnissaata qulakkeernissaa kiisalu ingiallortaasunut angalanermut najugaqarnermullu aningaasartuutinngortut matussusernissaat pisariaqartussaassapput.

Ingiallortaasunut timmisartunut ilaassutissanut, najugaqarnermi aningaasartuutininut nerisassanullu aningaasartuutininut naatsorsuinermi paasinarsivoq tamanna ukiumut 6-7 mio. kr.-nit missaannik akeqarumaartoq. Meeqqanut allanut, sulinermi isertitassaraluanut annaasanut allatulluunniit angalanermut najugaqarnermullu aningaasartuutit ilanngullugit naatsorsuffigineqarsimanngillat. Tamatuma saniatigut suleqataasoq erniartorluni angalanermi tamarmiusumi ulluni qulini najuussimassasoq naatsorsuinermi tunngavigineqarpoq. Siunissami ingiallorteqarnissamik aaqqissuussinermi aapparisaq meeqqallu allat naartusup erniartorneranut atatillugu angalanerani angalaqataappata, meeqqat allat ilaquataasullu aningaasaqarnikkut inissisimanerannik qanoq isumaginnittoqarnissaanut tunngatillugu qulakkeerinnittoqarnissaanut tunngatillugu qulaajaasoqarnissaa sulinerup nanginnerani pingaaruteqarpoq.

Anaanaasup illoqarfimmut allamut erniartornissaanut atatillugu ataataasup angalanissaanut isumaginninnermut aningaasaateqarfiit maanna akiliisinnalernerat pillugu kingullermik SIK-p 2023-mi maajimi nalunaarutiginnissimanagera eqqaaneqarsinnaavoq. Angajoqqaat 18-it inorlugit ukiulinnik meeraqarsimappata meeqqat angalanermut akilerneqartumut ilaasinnaapput. SIK-p aaqqissuussinerani sulinermi akissarsiassanik annaasaqarneq, nerisaqarnermi ineqarnerlu ilanngunneqanngillat.

Peqqinnissaqarfik najugaqartitsinissamut napparsimasunut angerlarsimaffiuteqarpoq aamma Dronning Ingridip Napparsimavissuani, qitiusumik napparsimmavinni aamma Tasiilap Peqqissaaviani najugarnissamut

periarfissat ilaapput. Naartusut amerlanerpaartaat Dronning Ingridip Napparsimavissuanut imaluunniit Ilulissani Peqqissaaveqarfimmut innersuunneqartarput. Najugaqarnerup nalaani illoqarfimmi utaqqiisaasumik inissaqartitsivinni najugaqartarput. Taamaattorli napparsimasut angerlarsimaffinni pisinnaasat tatisimaneqarput. Aaqqissuussinerup nutaap immikkut ingiallortaaussat inissaqartinnissaannut massakktut inissaqartitsinissamut periarfissat atorlugit Peqqinnissaqarfiup inissaqartitsisinnaanera periarfissaanngilaq.

Taamaalilluni tamanna Peqqinnissaqarfimmi inissaqartitsinissamut periarfissanut annertuunik aningaasaliisoqarnissaanik pisariaqartitsiffiussaaq, matumani erninermut atatillugu angalanerup najugaqarnerullu nalaani akiliutsilluni ingiallorteqarsinnaanerup eqqunnissaa periarfissaassappat. Taamaattumik ingiallorteqartarnermut aaqqissuussineq nutaaq atulersinnaassappat Peqqinnissaqarfimmi ukiunut tulliuuttunut 10-nut sanaartornissanut immikkoortunut pilersaarummi tamarmiusumi nutaami suliniutissap ilanngunniarnissaa eqqarsaatigissallugu pisariaqartinneqarpoq. Sanaartornissanut immikkoortunut pilersaarummi napparsimasunut angerlarsimaffinni inissani massakktut pisinnaasat siunissamilu pisariaqartitsinissat misissoqqissaarneqassapput, taamaaliornikkut suliasaqarfik siunissamut qularnaarneqassammat. Sanaartornermut immikkoortunut pilersaarutip tamarmiusup suliarineqarnissaa peqqinnissaq pillugu isumaqatigiissut pillugu isumaqatigiissummut ilaavoq.

Siuliani taaneqartut tunngavigalugit massakkorpiaq ingiallorteqarsinnaanermut pisinnaatitaaffiup eqqunnissaa piviusorsioruunngitsutut nalilerneqarpoq. Piffissaq ungasinnerusoq eqqarsaatigalugu erniartornermut atatillugu angalanermi ingiallorteqarsinnaanermut neqeroortoqarsinnaassappat Peqqinnissaqarfimmi napparsimasunut angerlarsimaffinni massakktut pisinnaasat siunissamilu pisariaqartitsinissat misissuiffigeqqaarnissaat pisariaqartinneqarpoq. Tamatuma kingorna Peqqinnissaqarfimmut sanaartornissamut immikkoortunut ataatsimut pilersaarummik suliaqartoqassaaq, taannalu napparsimanut angerlarsimaffiit pioreersut allilernissaannut imaluunniit periarfissat nutaat sanaartornissaannut pilersaarummik imaqassaaq.

Suleriaaseq:

- Alloriarfik siulleq: Napparsimasunut angerlarsimaffinni massakktut pisinnaasat siunissamilu pisinnaasanut pisariaqartitsinerit Peqqinnissaqarfimmut ilaasutut misissuiffigilluarnissaat. Sanaartornermut immikkoortunut pilersaarummik misissuilluarnissat sulinerillu 2024-mi aallartittussatut naatsorsuutaapput.
- Alloriarfiup aappaa: Peqqinnissaqarfimmut sanaartornissanut immikkoortunut pilersaarutip nutaap suliarinissaa, taannalu Nuummi Ilulissanilu napparsimasunut angerlarsimaffiit pioreersut allilernissaannut imaluunniit periarfissanik nutaanik sanaartornissamut pilersaarummik imaqassaaq.
- Alloriarfiit pingajuat: Peqqinnissaqarfimmut sanaartornissamut immikkoortunut

pilersaarutip nutaap akuersissutiginnissaa.

- Alloriarfiit sisamaat: Siunissami napparsimasunut akunnittarfinni inissatigut pisariaqartinneqartut misissoqqissaarneqareerpata akilikkamik ingiallorteqarnissamut najugaqarnissamullu neqeroorummut aaqqiissutissatut periusissatut siunnersuusiorneq.

Aningaasalersuineq: Suliniutigineqartoq aningaasalersorneqanngilaq. Suliniummi aningaasaqarnikkut kingunerisassani ilumut timmisartunut ilaassutissat, najugaqarnermut aningaasartuutit ingiallortaasunullu nerisaqartitsinernut aningaasartuutit ilaassanersut apeqqutaalluinnartussaapput. Meeqqanut allanut, sulinermi isertitassaraluit annaanerannut aningaasartuutit imaluunniit aningaasartuutit allat angalanermut najugaqarnermullu attuumassutillit ilanngullugit naatsorsuiffiqassappata taava aningaasartuutit malunnartumik annertunerussapput. Taakkunungalu Peqqinnissaqarfiup utaqqiisaasumik inissaqartitsinermut periarfissaasa allilernissaannut aningaasartuutinngortut ilaapput.

Iliusissatut pilersaarummik malitseqartitsineq

Peqqissutsimut Naalackersuisoqarfiup Peqqinnissaqarfiullu iliuusissatut pilersaarummi suliniutigineqartut sunniutaannut ataavartumik malinnaasarnissaat Naalackersuisunut pingaaruteqarluinnarpoq. Tamanna suliniuteqarfigisassat pingaarnerit sisamat iluanni pitsaasumik ineriartortitsisoqarnissaanut iluaqutaassaaq. 1) *Nunarput tamakkerlugu naartusunik isumassuineq ilaqutariinnut sammititaq*, 2) *Ernisarfinni pioreersuni sulisut upalungaarsimasussallu ingerlaavartuunissaasa anguniarnissaat*, 3) *Suliat akimorlugit oqaloqateqarnerit atuisullu peqataatinneqarnerunerat*, 4) *Piumassuserinngisamik meerartaarsinnaanngitsunut ikiuineruneq*. Suliniutissat nutaat aningaasaliiffigineqarpata piviusunngortinneqarpatalu ineriartorneq ingerlaavartumik malinnaaffigineqassaaq.

Peqqinnissaqarfimmi paasissutissat tunngavigineqartut pioreersut aamma paasissutissat pissarsiarineqarsinnaasut, suliniuteqarfissanik suliniutissanillu naatsorsorneqarsinnaasunik aalajangersaanissamut ajornartitsipput. Taamaattumik sulisut atuisullu misigisat aamma Peqqinnissaqarfimmi suliniutissat nutaat sunniutaat pillugit misilittakkat suliniutinik malitseqartitsinissami tunngavigineqassapput. Taamatut malitseqartitsisarnermi suliniutit sorliit eqqarsaataasutut ingerlanneqarnerisut ingerlaavartumik paasisaqarfigisarnissaat siunertaavoq, matumanilu naleqqussaananissamik iluarsiinissanilu peqartoqarsimatillugu. Tamatuma peqatigisaanik politikkikkut killiliussat akuerineqarsimasut iluanni aaqqiissuussamik malitseqartitsisarneq Peqqinnissaqarfiup neqeroorutaanut sammitinneqarsinnaavoq, taamaalillutik ilaqutariit peqqinnissakkut neqeroorutininik pisariaqartitaminnik qulakkeerinniffigineqassammata.

Najoqqutat

Bjerregaard, P. (1985). Mortality studies in Greenland. Regional differences in alcohol related deaths and infant mortality. *Arctic Medical Research* 40, 69-74.

Bjerregaard, P. (1986). Infant mortality in Greenland. *Arctic Medical Research*, 42, 10-17.

Bjerregaard, P., Kristensen, L., Olesen, I., & Secher, N. (2012). Erninnermut atatillugu maleruagassat nalilersornerat. Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfimmut nalunaarusiortarnek, Namminersornerullutik Oqartussat.

Bjerregaard, P., & Misfeldt, J. (1992). Infant mortality in Greenland: Secular trend and regional variation. *Arctic Medical Research* (51), 126-135.

Bjerregaard, P., Misfeldt, J., Kern, P., & Nielsen, I. (1994). Toppen af isfjeldet. Børnedødsfald i Grønland 1987-1991 [Infant mortality in Greenland, 1987-1991].

Bjerregaard, P., & Olesen, I. (2010). Giving birth in Greenland: secular change in acceptance of hospital deliveries. (2242-3982 (Electronic)).

Bjerregaard P., Svartá L. D., Larsen Christina L. V. C. Social ulighed i sundhed

Chamberlain, M., & Barclay, K. (2000). Psychosocial costs of transferring indigenous women from their community for birth. *Midwifery*, 16(2), 116-122.

Douglas, V. K. (2006). Childbirth among the Canadian Inuit: a review of the clinical and cultural literature. *Int J Circumpolar Health*, 65(2), 117-132.

Friberg, J., Koch, A., Stenz, F., Wohlfahrt, J., & Melbye, M. (2004). A population-based registry study of infant mortality in the Arctic: Greenland and Denmark, 1973-1997. *Am J Public Health*, 94(3), 452-457.

Naatsorsueqqissaartarfik. (2023). Arnaasup najugaqarfia piffiissaalu malillugit uumallutik inunngortut amerlassusaat.

Jordemoderforeningen. (2007). Centraliseringen svigter familien. Retrieved from <https://jordemoderforeningen.dk/tidsskriftsartikel/centralisering-svigter-familien/>

Kornelsen, J., Kotaska, A., Waterfall, P., Willie, L., & Wilson, D. (2010). The geography of belonging: the experience of birthing at home for First Nations women. *Health Place*, 16(4), 638-645.

Nakorsaaneqarfik. (2020). Kalaallit Nunaanni inunngortartunut Nakorsaaneqarfiup allakkaa, 2019.

Nakorsaaneqarfik (2023), Kalaallit Nunaanni Inunngortut 2020 - 2021.
Naalakkarsuisut 2023

Lawford, K. M., Giles, A. R., & Bourgeault, I. L. (2018). Canada's evacuation policy for pregnant First Nations women: Resignation, resilience, and resistance. *Women Birth*, 31(6), 479-488.

Montgomery-Andersen, R. (2013). *Faces of Childbirth: The Culture of Birth and the Health of the Greenlandic Perinatal Family*. (Doctoral thesis, comprehensive summary). Nordic School of Public Health NHV Göteborg, Sweden,

Montgomery-Andersen, R., Douglas, V., & Borup, I. (2013). Literature review: the 'logics' of birth settings in Arctic Greenland. *Midwifery*, 29(11).

Montgomery-Andersen, R., Willen, H., & Borup, I. (2010). 'There was no other way things could have been.' Greenlandic women's experiences of referral and transfer during pregnancy. *Anthropol Med*, 17(3), 301-313.

O'Driscoll, T., Kelly, L., Payne, L., St Pierre-Hansen, N., Cromarty, H., Minty, B., & Linkewich, B. (2011). Delivering away from home: the perinatal experiences of First Nations women in northwestern Ontario. *Can J Rural Med*, 16(4), 126-130.

Olesen, I., Larsen, C., Ottendahl, C., Rubin, S., Bjerregaard, P., Jensen, T. (2023). Ineriartornerup tungaatigut isigalugu erniartortunut sullissisarnermut periarfissat killissallu - Kalaallit Nunaanni ernisarfinnut ilaqaatasut inuillu ilisimasallit isiginninnerisa misissuiffignerat, Statens Institut for Folkesundhed, SDU.

Persson G., Kern P. (2004) Reorganization of perinatal care in Greenland. *International Journal of Circumpolar Health*, 63:sup2, 397-398.

Silver, H., Sarmiento, I., Pimentel, J. P., Budgell, R., Cockcroft, A., Vang, Z. M., & Andersson, N. (2022). Childbirth evacuation among rural and remote Indigenous communities in Canada: A scoping review: *Women Birth*, 35(1), 11-22.

Aaen-Larsen, B., & Bjerregaard, P. (2003). Changes in causes of death and mortality rates among children in Greenland from 1987 - 91 to 1992 - 99. *Scand J Public Health*, 31(3), 187-193.